

Válka o dědictví rakouské (1740-1748)

Pavel Bělina

Stejně jako po smrti posledního mužského potomka španělské větve habsburského rodu roku 1700 vypukla válka o dědictví španělské, znamenalo úmrtí posledního mužského potomka z větve rakouské, císaře Karla VI., roku 1740 počátek konfliktu o dědictví rakouské. Jím vyvrcholila mnohaletá řevnivost mezi francouzskými Bourbony o výsadní postavení na evropském kontinentě a rakouskými Habsburky o stabilizaci středoevropských poměrů, otřesených tureckými vpády a náboženskými válkami. Jestliže vojenské neúspěchy v posledních letech vlády Karla VI. byly zaplacený pouze územními ztrátami, po nástupu císařovy dcery Marie Terezie na trůn šlo o samu celistvost monarchie. Třidvacetiletá dědička české a uherské královské koruny byla prvorozenou dcerou mladšího ze dvojice panujících bratrů. Její sestřenice, dcery staršího Karlova bratra Josefa I., dosud žily jako manželky saského kurfiřta Bedřicha Augusta II. a bavorského kurfiřta Karla Alberta. Prvý z nich již držel titul polského krále a nenamítal nic proti plánu na připojení Moravy, která na severovýchodě s Polskem hraničila. Druhý se ucházel o české království a o císařský titul. Třetí z říšských kurfiřtů - markrabě braniborský z rodu Hohenzollernů - byl jako Bedřich II. zároveň pruským králem a měl v úmyslu uchvátit bohaté Slezsko. A v pozadí stála Francie, jejíž politiku řídili kardinál André Hercule de Fleury a maršál Charles Louis de Belleisle, a která by byla ráda rozšířila své teritorium o Rakouské Nizozemí.

Statistika z roku 1740 mluvila neúprosnou řečí. Dvacetimilionová Francie měla jen o třetinu více obyvatel než habsburská monarchie, avšak dvakrát tak silnou armádu a třikrát vyšší státní příjmy. K více než 200 000 francouzských vojáků je třeba přičíst téměř 100 000 Prusů, 26 000 Sasů a 10 000 Bavorů. Proti nim byla třináctimilionová habsburská monarchie schopna postavit 107 892 mužů, tedy jen o něco více než samotné Prusko, jež však čítalo sotva pětinu počtu obyvatel! Je pravda, že na straně Marie Terezie stály námořní mocnosti - Velká Británie a Spojené Nizozemí - úhlavní nepřátelé Francie. Jejich ekonomický potenciál se však začal prosazovat na evropském kolbišti až později, avšak na začátku války o dědictví rakouské mohly společně postavit do pole sotva 50 000 vojáků. Habsburská monarchie tedy musela spoléhat na vlastní síly, a proto také její nepřátelé dobyli zpočátku oslnivých úspěchů.

V prosinci 1740 vpadlo 27 000 pruských vojáků se 42 děly pod vedením krále Bedřicha II. do Slezska. Proti nim se mohlo postavit něco přes 7 000 "královniných mužů", kteří zčásti ustoupili do Čech, zčásti zůstali zablokováni ve zchátralých opevněních slezských měst Hlohova, Břehu a Nisy. Bezprecedentní čin pruského krále vyvolal diplomatickou ofenzívu Velké Británie a nečekaně rázný protiútok armády polního maršála Wilhelma Reinharda von Neipperg. Hrabě Neipperg měl zhruba polovinu pěšáků a třetinu děl co pruský král; pouze jeho jezdeckvo bylo o polovinu silnější a 10. dubna 1741 málem uštědřilo Prusům porážku u Molvic. Bedřich II. uprchl z bojiště, avšak početnější a lépe vycvičená pruská pěchota pod velením maršálů Leopolda Anhaltsko-Dessavského a Kurta Christopha von Schwerin zvrátila osud bitvy. Strategické důsledky pruského úspěchu u Molvic byly nepatrné, neboť vítězům sice padla do rukou pevnost Břeh, avšak 25 000 vojáků české a uherské královny Marie Terezie zůstávalo na slezském území a pruský král se na ně neodvážil udeřit navzdory své více než dvojnásobné přesile.

Počátkem léta 1741 proto Bedřich II. přistoupil k francouzsko-bavorsko-saské koalici, jejíž vojska ovládla do konce roku Horní Rakousy i Čechy a dosadila bavorského kurfiřta na český trůn. Zemská reprezentace přijala Karla Alberta bez protestů, zatímco uherská šlechta byla

tentokrát naladěna výjimečně loajálně a povolila Marii Terezii rozsáhlé odvody daní i rekrutů. Byl ostatně nejvyšší čas, neboť i pruský král se osmělil k dalšímu vpádu, tentokrát na Moravu. Prusové a s nimi spojení Sasové se však vůbec nechovali k obyvatelstvu korektně jako Francouzi a Bavoři v Čechách. Ždímalí ze země výpalné v penězích, rekvírovali potraviny a krmivo, násilím odváděli rekruty. Již na jaře 1742 vypuklo na Moravě a v Horním Slezsku rozsáhlé povstání obyvatelstva proti okupantům, organizované a podporované armádou české a uherské královny. Počátkem dubna se pruské a saské vojsko stáhlo do Čech. Dne 17. května se Prusové pod velením Bedřicha II. utkali u Chotusic s armádou, jíž stál v čele švagr Marie Terezie, princ Karel Alexandr Lotrinský. Jeho porážka, třebaže nijak drtivá, přiměla vídeňský dvůr k drastickému a jedině možnému rozhodnutí. Většina Slezska a celé Kladsko byly odstoupeny Prusku na základě mírové smlouvy, sjednané 11. června ve Vratislavi a ratifikované o 17 dní později v Berlíně.

Separátní mír s Pruskem uvolnil armádě habsbursko-lotrinské monarchie ruce k rozhodujícímu zápasu se zbytkem nepřátelské koalice. Již v únoru 1742 opanoval generál Ludwig Andreas von Khevenhüller s 35 000 muži načas celé Bavorsko. Manžel Marie Terezie, František Štěpán Lotrinský, ve spolupráci s polním zbrojmistrem Janem Jiřím z Lobkovic zahájil v létě téhož roku ofenzívu proti francouzsko-bavorským vojskům v Čechách a počátkem roku 1743 docílil kapitulace zbytku nepřátelské posádky v Praze. Mezitím přešel na stranu Marie Terezie bývalý protivník, sardinský král Karel Emanuel, a pomohl v únoru 1743 královninu vojsku zvítězit nad Španěly u Camposanto nedaleko Modeny. V květnu téhož roku jiné vojsko v čele s Karlem Alexandrem Lotrinským přimělo ke kapitulaci Bavyry u Simbachu. O úspěch měl však největší zásluhu generál hrabě Khevenhüller. A konečně 26. června zvítězila pragmatická armáda, složená z britských, holandských, říšských a habsbursko-lotrinských jednotek nad Francouzi u Dettingen. Den poté uzavřeli Bavoři příměří s habsburskou monarchií a Sasové se chystali tajně přejít na její stranu.

Úspěchy habsburské monarchie znepokojily pruského krále Bedřicha II. do té míry, že počátkem června 1744 obnovil spojeneckou smlouvu s Francií. Zatímco hlavní síly armády Marie Terezie se zaměstnávaly válečnými operacemi v severní Itálii a horním Porýní, v Čechách se nacházelo asi 17 000 ozbrojených mužů, z toho ovšem nanejvýš 4 000 vojenských osob. Pruská polní armáda v síle více než 70 000 mužů s 182 polními a 56 obléhacími děly si vynutila průchod saským územím a překročila české hranice u Petrovic, Hrádku nad Nisou a Broumova. Dne 1. září se tři pruská uskupení spojila před Prahou, o 10 dní později přistoupila k regulárnímu obléhání a 16. září česká metropole kapitulovala. Do konce měsíce padl ještě Tábor a České Budějovice a pruská vojska se rozlila po většině Čech. Obyvatelstvo prchalo s cenným majetkem a hospodářským zvířectvem do lesů, odmítalo Prusům prodávat potraviny, poskytovat rekruty, krmivo, příprěž a důležité informace, dokonce se podílelo na vojenských akcích proti pruským zásobovacím a kurýrním spojům.

Za této situace se v Čechách objevila habsburská armáda, vedená Karlem Alexandrem Lotrinským, a k ní se připojil detašovaný sbor polního maršála Karla Josefa hraběte Batthyányho, stejně jako pomocný sbor saský. Spojená vojska prováděla strategický záměr vrchního velitele, polního maršála Otty hraběte Trauna, který důmyslnými manévry vyprovodil Prusy z Čech, aniž by s nimi musel svést jedinou větší bitvu. Pruská armáda ztratila v tažení roku 1744 téměř 40 000 mužů, kteří onemocněli, byli zajati nebo zběhli, a kromě toho válečný materiál v ceně několika milionů tolarů. Dvorská válečná rada, oslněna nevídaným úspěchem, se domnívala, že nadešla vhodná chvíle k opětovnému získání Slezska a odmítla nabídku mírového zprostředkování od svých spojenců. Česká a uherská královna byla ochotna uzavřít mírovou smlouvu pouze s bavorským kurfiřtem Maxmiliánem Josefem, synem "českého vzdorokrále" Karla Alberta, který zemřel 20. ledna 1745.

Pruský král Bedřich II. použil všech dostupných prostředků a shromáždil na jaře 1745 ve Slezsku více než 85 000 bojeschopných mužů. Koncem května vyrazila habsburská armáda z Trutnova přes Libavský průsmyk ke slezskému Ostřehomu. Bedřich II. byl však o jejích pohybech dobře informován a v noci z 3. na 4. června se rychlým pochodem ocitl v těsné blízkosti jejího ležení u Dobromiře (Hohenfriedberg). Nenadálý ranní útok přinesl Prusům skvělý úspěch a poražená habsburská armáda i se spojenými Sasy nastoupila zpáteční pochod. Pruský král jim postupoval v patách až ke vsi Chlum u Hradce Králové, kde se s vojskem opevnil a pustošil odtud celý kraj. Neúspěšný vojevůdce Karel Alexander Lotrinský byl sice málo důstojným nástupcem zemřelého vrchního velitele, maršála hraběte Trauna, avšak přesto dokázal Prusům znepríjemňovat život do té míry, že sami zaveleli k ústupu. V jeho průběhu Bedřich II. dokázal odrazit útok Karla Alexandra Lotrinského u Žďáru (nedaleko Trutnova). Taktický úspěch však opět nepřinesl strategickou výhodu, neboť Prusové museli Čechy vyklidit, a navíc byl anulován neúspěchem politickým. Dne 13. září 1745 byl ve Frankfurtu nad Mohanem zvolen František Štěpán Lotrinský, manžel Marie Terezie, císařem Svaté říše římské jako František I. Od tohoto data měla armáda habsburské monarchie právo nazývat se císařsko-královskou.

Bratr novopečeného císaře Karel Alexandr Lotrinský však navlékal další vojenské neúspěchy jako korálky na šňůru. Nejprve poskytl pruskému králi dost času, aby 23. listopadu 1745 rozbil spojenou armádu saského polního maršála Friedricha Augusta Rutowského a císařsko-královského polního maršála Philippa von Grüne u Katholish-Hennersdorfu. A když se poražení opět postavili 15. prosince Prusům do cesty u Kesselsdorfu, doslova před drážďanskými branami, opět se nedočkali příchodu hlavních sil císařsko-královské armády a utrpěli další porážku. O deset dní později došlo v Drážďanech k uzavření mírové smlouvy, jíž habsburská monarchie podruhé oficiálně předala Prusku vládu nad Slezskem a Kladskem. Sasko muselo vítězi zaplatit jeden milion tolarů válečné náhrady. Drážďanská smlouva však pro habsburskou monarchii neznamenal konec války o dědictví rakouské. Roku 1746 si její vojska ještě vedla úspěšně v Itálii, kde v červnu zvítězila nad francouzsko-španělským vojskem u Piacenzy. V Porýní však vstoupil na válečnou scénu vynikající francouzský vojevůdce, maršál Mořic Saský. Ten již roku 1745 porazil pragmatickou armádu u Fontenoy, 11. října 1746 zvítězil nad armádou Karla Alexandra Lotrinského u Roucoux, 21. ledna 1747 zopakoval totéž u Lalefeldu a na jaře 1748 se chystal k dobytí Maastrichtu. Tato hrozba přiměla diplomatické zástupce vídeňského dvora uzavřít 30. dubna 1748 definitivní mírovou smlouvu v Cáchách. Habsburská monarchie musela oželeť nejen Slezsko a Kladsko, ale i Parmu, Piacenzu a Guastallu, její integrita však zůstala zachována.